

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГО «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ»
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА»
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ ІМЕНІ АНДРІЯ МАЛИШКА**

КАФЕДРА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

*XVIII Всеукраїнська науково-практична конференція
з міжнародною участю
до Дня української писемності й мови*

29 жовтня 2024 року

Київ – 2024

*Рекомендувала вчена рада
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 4 від 24 жовтня 2024 року)*

Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі: матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / відп. ред. С. Шевчук, відп. за випуск О. Дияк. Київ: Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2024. 186 с.

У збірнику подано статті й тези мовознавців, молодих учених і здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського), третього (освітньо-наукового) та наукового рівнів вищої освіти, які брали участь у конференції та круглому столі. Тематика доповідей охоплює питання мовної політики та мовної культури в Україні в контексті актуальних суспільно-політичних процесів, проблеми української мови як чинника національної самоідентифікації, як засобу формування національної свідомості українського суспільства, аспекти професійної комунікації в освіті, сучасні тенденції розвитку лексикології, морфології, термінології та фразеології української мови.

Викладачам, учителям, журналістам, державним службовцям, здобувачам усіх рівнів вищої освіти й усім, хто прагне надати сили українському слову у професійній царині.

Редакційна колегія:

Шевчук Світлана Володимирівна, завідувач кафедри культури української мови, академік ГО «Національна академія наук вищої освіти України», кандидат філологічних наук, професор – **відповідальний редактор**

Виноградова Юлія Борисівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук

Глушик Сергій Васильович, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук, доцент

Дияк Олена Володимирівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук, доцент – **відповідальний секретар**

Лобода Тетяна Михайлівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат педагогічних наук, доцент

© Автори статей, 2024

© Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, 2024

КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Сфери професійних взаємин, спілкування належить до фундаментальних вимірів людського світу. Особливого значення і гостроти ці проблеми набувають в умовах глобалізаційних процесів, активним переходом на дистанційний формат навчання, коли уміння спілкуватися, вирішувати фахові завдання вельми поцінують. Професійне спілкування – це двосторонній складний процес «взаємодії особистостей у конкретному часовому і просторовому вимірі», що представляє спільну їхню мовленнєву діяльність, особливу форму контактів [1, с. 26]. Воно має певні особливості:

- наявність офіційного статусу суб'єктів;
- цілковита спрямованість на встановлення взаємовигідних контактів та підтримання дружніх стосунків;
- підпорядкованість визначеним правилам;
- передбачуваність професійних контактів: попереднє планування, визначення мети, змісту, його наслідки;
- прагнення розв'язання професійних проблем, зокрема досягнення мети;
- прагнення до обопільної поваги і довіри.

Отже, запорукою успішного спілкування є його спрямованість на професійне володіння комунікативним кодексом, уміння долати комунікативні бар'єри й перешкоди, що ускладнюють сприйняття інформації і її передавання. Комунікативні бар'єри можуть призводити до втрати важливої інформації, до зниження якості знань здобувачів, збільшення рівня стресу в освітньому середовищі, яке стає дедалі складнішим в умовах повномасштабної війни.

Комунікативний бар'єр (*франц. barriere – перешкода*) – це перешкоди під час передавання інформації, що ускладнюють взаємодію між викладачем і здобувачем. Є ряд чинників, які безпосередньо впливають на ефективність спілкування. Серед них виокремлюють соціальний, психологічний, фізичний і смисловий. Відповідно до цих чинників розрізняють такі бар'єри професійної комунікації:

соціальний бар'єр зумовлений переважанням у системі професійної взаємодії позиції викладача, який демонструє перевагу над здобувачем, тобто його статус [2, с. 56]. Сюди ж належить і бар'єр віку: старше покоління, наприклад, не завжди схвально ставиться до інновацій, а здобувач – до набутого досвіду. Завадити спілкуванню і порозумінню може бар'єр статі – жінки і чоловіки по-різному сприймають інформацію, слухають, думають. Інколи на процес спілкування може вплинути бар'єр національності: через національні традиції, звичаї викладачі зі здобувачами можуть не порозумітися;

психологічні бар'єри є наслідком прояву індивідуальних характеристик особистості. Найпоширенішими психологічними бар'єрами є розбіжність настанов: викладач приходить на заняття із чітко спланованим задумом, а здобувачі неухважні, незібрані, байдужі, що й дратує; поганий контакт з аудиторією, замість організації здобувачів на уважне слухання, сприйняття інформації, викладач поводитьсь автономно; звуження функцій спілкування – залишаються поза увагою комунікативні функції, переважає інформаційне упереджене ставлення до здобувачів-порушників, які не відвідували заняття; бар'єри пам'яті – ніхто з нас не може бути впевненим у тому, що він зберігає в пам'яті і здатен відтворити ту інформацію, яка надійшла до нього. У здобувача з'являється страх перед запитаннями викладача, невпевненість, низька самооцінка і він уникає участі в обговоренні певного питання, навіть коли володіє цією інформацією. Це обмежує колективне обговорення проблеми. Психологічні бар'єри можуть знижувати мотивацію, позаяк здобувач відчуває дискомфорт, що негативно впливає на спілкування;

фізичні бар'єри виникають через просторові й технічні перешкоди. В умовах дистанційного навчання такі бар'єри можуть посилюватися через обмежену можливість особистої комунікації. Недостатній доступ до потрібних спілкувальних інструментів або технічні проблеми (низька якість інтернету) перешкоджають швидкому та якісному обміну інформацією. Професійна взаємодія є недостатньою через те, що викладач і здобувачі спілкуються не безпосередньо, а через екран, опосередковано;

мовно-смісловий бар'єр : мовлення викладача насичене професіоналізмами, науковими термінами, які не завжди розуміють здобувачі, і це створює дистанцію у спілкуванні, а за В. Гумбольдтом, вплив особистості мовця на співрозмовника полягає не у витісненні останнього, а у збудженні його до нової плідної діяльності. Викладач має дбати про культуру мовлення, головними комунікативними ознаками якого є : правильність, змістовність, логічність, багатство, точність, виразність, доречність і доцільність [4, с. 228];

фонетичні бар'єри – це перешкоди, що виникають через порушення норм вимови, наголошування, занадто швидке мовлення, надмірно високу або низьку тональність;

стилістичні бар'єри виникають через невідповідність стилю повідомлення спілкувальній ситуації ;

інформаційні бар'єри виникають через те, що здобувачів надмірно перевантажують інформацією, яку вони не завжди повністю засвоюють. Це зумовлює нерозуміння завдань, які ставить викладач, нерозуміння пріоритетів. Цей тип бар'єру репрезентує себе тоді, коли здобувачі намагаються засвоїти велику кількість інформації, відомостей, що зумовлює «інформаційне перевантаження»;

бар'єр невпевненості у своїх уміннях і навичках. Зумовлений він потребою виконувати в ігровій формі певну роль, дію, демонструвати власні можливості, у яких здобувач має сумнів.

Причини комунікативних бар'єрів є складними і багатовимірними. Умовно можна виокремити такі чинники, що створюють бар'єри в комунікації :

- особистісні риси та емоційні стани: кожна людина має унікальний набір рис характеру, що впливають на стиль спілкування. Наприклад, інтроверти часто уникають публічних виступів, а емоційні особи не стримують емоцій, що впливає на їхні вміння слухати або вести конструктивну бесіду;
- комунікативна професійно орієнтована компетенція – це вміння уважно слухати, контролювати емоції, послуговуватися усім багатством словникового запасу, вміло використовувати невербальні засоби спілкування, володіти сумою знань про національну своєрідність суспільства [3, с. 19]. Відсутність цих навичок зумовлює те, що здобувачі не розуміють або неправильно тлумачать повідомлення, що й створює бар'єри під час комунікацій;
- недоліки організаційної культури освітнього процесу. Якщо відсутні чіткі правила спілкування в аудиторії чи онлайн і немає підтримки викладача, здобувачі стикаються з невизначеністю. Наприклад, немає чіткої прозорості політики зворотнього зв'язку, здобувачі можуть боятися висловлювати думки, уникаючи критики.

Ускладнюють спілкування попередження, обіцянки негативних наслідків, накази, безапеляційні розпорядження, команди («Повтори ще», «Розповідай голосніше», «Розповідай повільніше», «Тебе зовсім не чути»); апелювання до обов'язків («Ти повинен», «Ти не маєш права»); упереджений діагноз мотивів поведінки («У тебе немає бажання вчитися», заспокоєння запереченням («Усе мине, усе колись закінчується, тому не варто хвилюватися»)).

Професійні бар'єри можуть виникати через специфічну термінологію, яка є незрозумілою для здобувачів. Тому, якщо є слова-відповідники, створені на українськомовному ґрунті, бажано послуговуватися ними, а не запозиченими з інших мов.

Розуміння причин комунікативних бар'єрів дає змогу ефективніше долати їх і створювати комфортне освітнє середовище, де і викладач і здобувачі вільно спілкуються, обмінюючись думками, що є запорукою інноваційності й ефективної взаємодії.

Наявність комунікативних бар'єрів у спілкуванні породжує потребу подолання їх, щоб створити відкрите і доброзичливе середовище для комунікації. Є різні шляхи подолання комунікативних бар'єрів, зокрема :

-розвиток комунікативних навичок. Здобувачам можна запропонувати тренінги, які допоможуть їм розвинути навички активного слухання, конструктивного діалогу, вміння правильно формулювати повідомлення. Це сприяє значній відкритості до думок колег і підвищує ефективність спілкування. У групах, де є іноземні здобувачі, доцільно проводити міжкультурні тренінги, позаяк вони допоможуть здобувачам зрозуміти особливості інших культур і уникати непорозумінь, а також покращити взаємодію між представниками різних країн під час виконання, наприклад, проєктного завдання;

-упровадження сучасних технологій для спілкування. Можна використовувати спеціалізовані комунікаційні платформи, такі як Teams, Zoom, Slack, Meet, які мінімізують фізичні бар'єри. Ці платформи дають змогу швидко обмінюватися інформацією, проводити відеоконференції і легко координувати роботу віддалених здобувачів;

-налагодження зворотнього зв'язку. Відкрита система такого зв'язку, де здобувачі можуть висловлювати свою думку, обговорювати проблеми й отримувати підтримку від викладача, значно покращує комунікаційний клімат в освітньому середовищі.

У сучасному глобалізованому освітньому професійному спілкуванні комунікативні бар'єри є серйозною проблемою, що впливає на ефективність взаємодії між викладачем та здобувачами, на результативність освітнього процесу, на якість обміну інформацією. Для подолання комунікативних бар'єрів важливо впроваджувати в освітній процес цілеспрямовані стратегії.

Отже, усвідомлення та подолання комунікативних бар'єрів в освітньому професійному спілкуванні є дуже важливим для успішного функціонування вищого закладу освіти. Це забезпечить підвищення загальної якості освіти, а також формування комунікативних умінь, навичок і досягнення поставлених мет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 342с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256с.
3. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2023. 536с.
4. Шевчук С. Українська мова для державних службовців : навч. посіб. Київ : Алерта, 2023. 528с.